

Срђан Старчевић, потпоручник*

О „Партнерству за мир“ не може се говорити без темељитог проучавања глобалних интеграционих процеса и политичко-историјских дешавања у свету на крају 20. века. У процесу глобализације, међународне институције, које добијају све већи значај истовремено су субјекти и објекти тог светског процеса. У „Партнерству за мир“ окупљене су државе које су опредељене за демократију, а циљ оснивања тог програма био је да се испуни безбедносни вакуум који је настао по завршетку „хладног рата“ и заокружи евроатлантски безбедносни простор. Прилагођавање новим међународним односима и укључивање у светске интеграционе токове егзистенцијално је питање свих земаља и народа. У оквиру тога, однос Србије према евроатлантским интеграцијама је сложен и вишезначан колико и судбоносан.

Кључне речи: *глобализација, безбедносни изазови, евроатлантске интеграције, партнерски односи.*

Увод

Савремени свет, уместо сложених односа, брзих промена и доскора неслућених могућности, незадрживо корача ка повезивању, међусобној зависности, великим променама на основу савремене технике. Епоха глобализације пробудила је велике наде да ће се испунити снови човечанства о слободи, нестанку неправде и зла, вечитом миру и сигурном свету. Али, глобализација је убрзо изгубила привлачни лик хуманизације света путем сарадње и блиског повезивања; уместо слободе, сигурности и бољег живота за све, свима је донела контролу из глобалног центра моћи – Сједињених Америчких Држава. Но, „свет је сувише сложен, простран, динамичан и противречан да би могао бити освојив, колико год била велика моћ једне силе или коалиције,“ опомиње Монтескје.¹

Да ли су у таквом свету сигурнији појединци, групе или нације? Да ли државе могу да гарантују безбедност својим грађанима у време разорне технике, када „прогрес више не може да служи као стандард за вредновање катастрофално брзих процеса промене којима смо пу-

* Аутор је запослен у Војсци Србије.

¹ И. Кајтез, „Нови хоризонти слободе“, *Војни информатор*, 1–2, 2002, стр. 125.

стили на вољу“.² Како наћи сигуран кутак када они који су понижени и увређени планетарним интервенционизмом моћних и (на)силних одговарају глобалним тероризмом?

Безбедност се у савременом свету, како сматрају неки аутори, може постићи само удруживањем снага, средстава и идеја држава и народа који деле исте вредности и припадају истој цивилизацији. Светски процеси интеграција, који су неизоставни део глобализације, обухватају све домене, делатности и активности, а њима је у првом плану домен безбедности. Наиме, научно-технолошка достигнућа се прво примењују у армији и рату, па изазов безбедност увек има највећи значај.

После „хладног рата“, на иницијативу Сједињених Држава, створено је „Партнерство за мир“ (ПЗМ), као шири оквир евроатлантских интеграција, флексибилна мрежа великог броја земаља чији се војни развој усмерава ка способности за сарадњу и акцију са Америком. Али та интеграција – средство глобализације као американизације света, није имуна на промене у свету изазване глобализацијом као објективним процесом, па се, због измењених безбедносних изазова и одређених промена у међународним безбедносним структурама и интеграцијама, мењало и „Партнерство за мир“.

Однос глобализације и безбедносне интеграције какво је „Партнерство за мир“ не може се посматрати без запитаности о глобализацији као истовремено објективном и усмераваном процесу. Отуда се ПЗМ посматрало као средство интеграције и организација захваћена глобализацијом која је донела промене на широком пољу безбедности.

Глобализација: објективан светски процес или политички пројекат

Познати свет се убрзано мења и, хитајући ка све тешњој повезаности и међузависности, намеће нам нове загонетке, које треба одгонетнути, и сложена питања, на која треба дати одговор. Пред очима човечанства плете се сложена мрежа међусобне повезаности у чијем захвату сваки догађај превазилази свој локални заматак, простор се превладава, а време добија ново значење. Но, та пређа не остаје изван нас, већ тежи да нас потпуно обухвати, без остатка. „Култура, људска душа и смисао – подручја су... инвазије“.³ Настала је епоха глобализације.

Појам глобализација тешко је одредити због бурних спорења, драматичног неслагања и дубоких неразумевања. Њиме се означава више међусобно повезаних процеса, који се повремено поклапају и подударују, а понекад су супротстављени, противуречни и теже међу-

² Х. Арент, *О насиљу*, „Александрија Пресс“, Нова политичка мисао, Београд, 2002, стр. 42.

³ Зоран Видојевић, *Куда води глобализација*, „Филип Вишњић“, Београд, 2005, стр. 46.

собном потирању. Док за хиперглобалисте глобализација значи процес настајања потпуно новог света напретка и опште добробити које се одвија гвозденом нужношћу, скептици сматрају да је глобализација мит, о чему сведоче пролиферација држава, регионализација и сукоби. Антиглобалисти сматрају да глобализација „изазива искључиво штетне последице“ и прижељкују „не само заустављање глобализације, него и повратак бољој прошлости“.⁴ Под трећим приступом, реформским или трансформационим, подразумевају се залагање за усмеравање глобализације у духу западноевропске државе благостања и обликовање „глобализације са људским ликом“. Спорења су најизразитија у вези са питањима да ли је глобализација сила опште добробити или сила ужаса и мрачне будућности, и да ли је у питању објективан процес или искључиво пројекат вестернизације света којим се управља из центара светске моћи. Али, искључивим одређењем за једну од тих варијаната не може се доћи до ваљаног одговора – глобализација има и светле и тамне стране.⁵

Запитаност о појму глобализације доводи до разликовања нормативног и конкретно историјског појма те појаве. Као нормативни појам, глобализација је „процес свестраног повезивања света и његовог успостављања као равноправне и плуралистичке заједнице слободних појединаца, народа и земаља који тај свет сачињавају, заједнице где ишчезавају тлачење, беда и насиље, а сви се људи у њој осећају као у својој кући“.⁶ Такво виђење глобализације наслања се на најсветлије хуманистичке мисли од античких времена до постмодерне које, нажалост, не обасјавају довољно политичку и историјску раван. „Зато је неопходан и онај конкретно историјски појам“, на основу којег се, полазећи од садашњег времена, глобализација дефинише „као процес и систем конфликтног повезивања света чију садржину, облике, циљеве и учинке првенствено одређују планетаризација капитала, интереси, утицај и сила најмоћнијих корпорација и земаља, пре свега САД“.⁷

Није мање спорно ни питање историјског изворишта глобализације: њен заматак су мислиоци тражили у дугом ходу времена, од праскозорја историје до значајних догађаја нашег доба. Ако тврдимо да се клица глобализације заметнула на пољу техничких и технолошких иновација, повезивањем људи, премошћавањем широких просторстава између удаљених места и другачијим поимањем времена, то би нас одвело у прадавна времена, када је човек спознао тајну ватре, израдио оруђа и оружја, припитомио звери, почео да сеје, точком савладавао раздаљине... Ако тврдимо да је почетак глобализације у пре-

⁴ Слободан Покрајац, *Технологизација и глобализација*, „СД Публик“, Београд, 2004, стр. 71–72.

⁵ Видети шире у: Мирослав Печујић, *Глобализација – два лика света*, „Гутембергова галаксија“, Београд, 2005.

⁶ Зоран Видојевић, *исто*, стр. 15.

⁷ *Исто*.

тензијама великих давних империја и освајача који су огњем и мачем уједињавали народе под својим скиптаром, то нас одводи до Египта, Вавилона и Асирије, до Александра Македонског и хеленизације, до Рима и византијских претензија на Васељену. Ако тврдимо да је извориште глобализације у ширењу једне вере, долазимо до времена настанка универзалних религија.⁸

Међутим, све су то процеси који су допринели повезивању, међузависности и унификацији света, али ако се узму у обзир динамика и умреженост у последњој деценији 20. века, реч је о процесима који се могу назвати само прапочецима глобализације. Уколико се глобализација сагледава као процес који настаје (или добија убрзање и снагу) са продором капитализма у ваневропске делове света, онда није могуће одвојити реалну глобализацију као процес од глобализма као идеологије доминације⁹ земаља које зовемо западним земљама (вестернизације, до половине 20. века) и Сједињених Држава (американизације, данас). О томе да се глобализација сада углавном одвија као вестернизација или, у ужем облику, као американизација света свој суд је дао и бивши шеф дипломатије САД Хенри Кисинџер, који је рекао на једном од својих предавања да је „глобализација други назив за доминацију Сједињених Држава“.¹⁰ До сличног закључка се долази и ако се глобализација посматра после 1989. године, дакле, у свету без реалсоцијализма.¹¹ Јер, после нестанка једног блока, глобални победник је запосео многа поља на „великој шаховској табли“.

Нестанак Варшавског уговора (ВУ) и Совјетског Савеза (СССР) подстакао је коначно сагледавање света, у које формула либералне демократије гаси све остале политичке опције, тријумфално пролазећи кроз славолук „краја историје“. По мишљењу Фукујаме, у либералном моделу друштва нестаје супротност слуге и господара: они постају равноправни, чиме се превазилази међусобна борба. Либерално уређење означава крај историје „јер се више ништа битно ново не може догодити у историјском процесу“. Тако Фукујамина мисао призива неку врсту царства божјег на земљи и њена се критичка и логичка оштрица тупи у својеврсном хилијазму. Но, тај мислилац иде и даље, сматрајући да се, уколико се жели реализација Кантове идеје светског савеза нација, као узор мора узети НАТО, „то јест лига истински слободних држава које на окупу држи њихово опредељење за либералне принципе“.¹² Дакле, либерална демократија неће доћи спонтано, магијом историје која се завршава, него ће је остварити „лига истински слободних држава“ спремних да се боре „за либералне

⁸ Исто, стр. 13 и 14, и Слободан Покрајац, исто, стр. 11 и 12.

⁹ Исто, стр. 18.

¹⁰ Слободан Покрајац, исто, стр. 89.

¹¹ Гиденс каже: „...глобализација се односи на свет после 1989“ (З. Видојевић, исто, стр. 13).

¹² Зоран Видојевић, исто, стр. 173–175.

принципе“. Но, чини се да Фукујами није стало ни до Кантове етике ни до политичке стабилности у свету опредељеном за либералне принципе, већ жели да оправда глобализам као идеологију вестернизације, односно американизације света.¹³

Нове принципе међународне заједнице увеле су на велика врата најмоћније силе данашњице.¹⁴ Гиденс каже да западне моћи доминирају глобализацијом и да се „светски систем... у моћи озбиљно нагнуо ка Западу, а унутар Запада Сједињене Државе су владајућа економска, политичка и војна сила“. Наиме, када је на планети коју људски род насељава преостала једна суперсила – САД, настао је процес у којем се тежи обликовању света с једног места. Од тада, по Фридмановим речима, „глобализација има изразито амерички лик“.¹⁵

Истина је да „супериорна економска снага, политичко јединство и војна надмоћ“ служе као појашњење незадрживог ширења западњачког начина живота, али је позападњавање засновано на универзалним вредностима нашег времена. Такође, погрешно је свођење глобализације искључиво на американизацију света. „Глобализација је светски процес који се дешава и онима који је креирају и другима који су против ње, само што се она тим супротстављеним и непријатељским странама приказује и делује на врло различит начин“.¹⁶ Ући у глобалне процесе или се супротставити глобализацији није хамлетовска дилема малих држава и народа: стваралачко прилагођавање глобализацији, једино што може уродити плодом, јесте бити или нестати за многе народе и њихове државе.

Безбедносни изазови и „партнерство за мир“

Крајем 20. века нестала је структура биполарног света: срушен је Берлински зид, попуцао је по националним шавовима СССР, распуштен је Варшавски уговор... Источни блок је напустио светску политичку сцену, али крај блоковске поделе света није означио крај постојања оба војна савеза. „Хладни рат“ је завршен победом Запада, и победник је желео да осигура своју добит – није распустио Алијансу, већ је решио, да јој додели нову улогу.

Распад Варшавског уговора и урушавање вишедеценијског једнопартијског система донели су нове безбедносне изазове, пре свега за земље Европе. Озбиљни друштвени проблеми и нестабилности на Истоку изазвали су бојазан од употребе војне силе (чак и нуклеарне), која је годинама акумулирана на територији СССР-а, некадашњег колоса и противника у „хладном рату“. Наиме државе које су ослобођене стега савеза са СССР-ом, са властитим унутрашњим проблемима и међусоб-

¹³ Исто, стр. 174.

¹⁴ Илија Кајтез, *Глобализација – нада или зла коб савременог света*, [Б.м.Б.г.Б.и] стр. 1.

¹⁵ З. Видојевић, *исто*, стр. 20, 65 и 66

¹⁶ Илија Кајтез, *исто*, стр. 3

ним односима оптерећеним прошлошћу, могле су да постану жариште нових, мањих, локалних сукоба, али и крвавих ратова. Међутим, убрзо је велики број тих земаља затражио пријем у преостали војни блок. Тако се НАТО нашао на раскршћу: наметнула се дилема да ли да прими нове чланице и проширењем умањи своју ефикасност, уз ризике које доносе нове савезнице, или да задржи дотадашњи обим и стратегију, да не експлоатише победу у „хладном рату“ и да пође путем властитог обесмишљавања. Многи мислиоци су очекивали да ће након нестанка Варшавског уговора (формално је распуштен 1. априла 1991), и Северноатлантски савез отићи у историју,¹⁷ али је НАТО, између два неприхватљива пута која су му се указала, одабрао трећи. Формирањем флексибилне мреже чланица НАТО-а од земаља бившег ВУ и неутралних европских држава које су желеле да свој војни и политички развој усмере ка глобалној интервентној способности и међусобној чврстој повезаности под америчким вођством решен је проблем безбедносних ризика, проширења, експлоатације успеха у „хладном рату“ и осмишљавања „новог“ Северноатлантског савеза. Тако је НАТО добио нову функцију: да војним средствима брани економску и политичку надмоћ западних постиндустријских земаља у целом свету.¹⁸

Само неколико месеци после распуштања ВУ, на састанку НАТО-а у Риму, донет је нови стратешки концепт, којим је потврђена дефанзивна природа тог савеза и спремност њених чланица да осигурају своју безбедност и сувереност, те решеност да се безбедносна политика савеза заснива на дијалогу, сарадњи и делотворној колективној одбрани.¹⁹ Савез је задржао начело флексибилне реакције, што значи да евентуални противник неће знати на који начин ће реаговати у случају војног напада, не искључујући варијанту првог посезања за атомским наоружањем.

Одмеравајући нове безбедносне изазове у свету после „хладног рата“, Савез је створио нову слику противника – мозаик састављен од великог броја мањих ризика. При томе, посебно су значајне три категорије главних ризика изван територије Савеза које самим својим постојањем оправдавају његове „out of area“ акције. *Прву категорију ризика* сачињавају „нестабилности у средњој и источној Европи изазване економским, социјалним и политичким потешкоћама, укључујући и етничко ривалство и спорове око територија“. *Другу категорију ризика* чини „простор бившег Совјетског Савеза због тамошњих великих нуклеарних потенцијала“, док се под *трећом категоријом ризика* подразумева опасност од „војног наоружања и ширења технологије оружја... укључујући и оружје за масовно уништавање и балистичка летећа тела, која могу да достигну територије неких држава Савеза“ које се налазе у јужном Средоземљу и на Блиском истоку.²⁰

¹⁷ Зоран Вучинић, *Војни савези од Свете Алијансе до НАТО*, Новинско-издавачка установа „Војска“, Београд, 1996, стр. 151–152.

¹⁸ Ули Кремер, *Нови НАТО – нови ратови*, „Филип Вишњић“, Београд, 2000, стр. 8.

¹⁹ Зоран Вучинић, *исто*, стр. 154.

²⁰ Ули Кремер, *исто*, стр. 55.

Слику новог противника употпуњује широка скала асиметричних ризика по глобалну безбедност – од организованог криминала и глобалног тероризма до пролиферације држава. Отклањање опасности од таквих ризика не може се остварити конвенционалним начинима ратовања нити се усамљена држава од тог новог противника може заштитити. Осим тога, утицај локалних догађаја на светска збивања и способност глобалног деловања терористичких организација и криминалних мрежа повећали су потребу националних држава за удруживањем на наднационалном, међудржавном нивоу.

Да би тај мозаик, састављен од многих ризика по читавом свету, могао да контролише, Северноатлантски савез се морао оспособити за интервенцију на било којој тачки планете. Стварањем јединица за брза дејства (кризне реакционе снаге) стечена је глобална способност за интервенцију, али стварање оваквих јединица није био једноставан задатак јер су само Сједињене Државе и, донекле, Француска поседовале такве снаге.²¹

Прво прегруписавање снага на, како би рекао Бжежински – „великој шаховској табли“ почело је крајем 1991. године, када је НАТО успоставио дијалог и односе са земљама средње и источне Европе. Тада је формиран Северноатлантски савет за сарадњу (*North Atlantic Cooperation Council – NACC*), који је окупио око 40 држава: шеснаест чланица НАТО-а, све бивше чланице ВУ и све државе са територије некадашњег СССР-а, док су Аустрија, Финска, Шведска и Словенија добиле статус посматрача. Стварање тог савета означило је почетак повезивања земаља западне демократије и њихових дојучерашњих противника, тј. умрежавање великог броја држава на основу консултација и сарадње у области политике, безбедности и планирања одбране.²²

Није било потребно много времена да такво повезивање добије чвршћи облик. Већ у октобру 1993. године САД предложиле су покретање програма под називом „Партнерство за мир“ који је, након што су га прихватиле остале чланице Северноатлантског савеза, представљен на Бриселском самиту у јануару 1994. године. Оснивање тог програма треба повезати и са све гласнијим захтевима земаља средње и источне Европе да приступе северноатлантским интеграцијама.²³

Милош Ладичорбић је дефинисао „Партнерство за мир“ као програм војне сарадње НАТО-а с појединачним земљама које су добровољно приступиле том програму, у чијој је основи практична безбедносна сарадња НАТО-а и земаља приступница. Тај аутор сматра да је Програм настао због потребе НАТО-а да се трансформише и жеље да се земље средње и источне Европе одрже на окупу и под контро-

²¹ Исто, стр. 56.

²² Зоран Вучићић, исто, стр. 156.

²³ Ули Кремер, исто, стр. 73–74.

лом да не би дошло до „масовног егзодуса становништва и етничких сукоба широких размера“, а циљеве „Партнерства за мир“ дели на опште и конкретне циљеве. Општи циљеве се односе на повећање способности и спремности партнерских земаља да очувају мир. Земљама које приступају Програму даје се прилика да успоставе партнерске односе ради јачања сопствене стабилности и повећања нивоа опште безбедности. Партнерство је отворено за све земље које учествују у Северноатлантском савету за сарадњу и КЕБС-у, без обзира на то да ли имају жељу да постану чланице НАТО-а а Програм омогућава земљама које желе да приступе Северноатлантском савезу безболнију припрему за чланство. Конкретни циљеве се реализују заједничким активностима НАТО-а и земаља партнера.²⁴

„Партнерство за мир“ значи повезивање држава у безбедносним оквирима засновано на билатералном споразуму између Северноатлантског савеза, као једне, и сваке државе која је приступила Програму појединачно, као друге стране у односу. Односи међу државама засновани су на једном акту – међународном уговору, и једном принципу – да се уговори морају поштовати. Свака држава која жели да приступи „Партнерству за мир“ мора да прихвати и потпише оквирни документ, што значи да земља која приступа Програму потврђује своју одређеност за очување демократског друштва и приврженост начелима међународног права, као и усвајање заштите и унапређења основних слобода, правде и мира путем демократије као заједничке вредности и темеља партнерства.

Чланом 3. оквирног документа дефинисани су циљеве који ће се остваривати у партнерској релацији НАТО – земља – партнер. Реч је о циљевима из домена безбедности и одбране, дакле, из области за коју је НАТО највише заинтересован. Ти циљеве су следећи:

1) олакшавање јавности рада у планирању националне одбране и процесу доношења буџета;

2) осигурање демократске контроле над одбрамбеним снагама;

3) приврженост способности и спремности да се, према уставним претпоставкама, учествује у операцијама на основу овлашћења УН и/или овлашћења КЕБС-а;

4) развој војне сарадње са НАТО-ом ради заједничког планирања обуке и вежби срачунатих на јачање њихове способности да предузму мисије одржавања мира и учествују у хуманитарним операцијама које могу да се договоре;

5) дугорочни развој снага које ће боље дејствовати са чланицама Северноатлантског савеза.²⁵

²⁴ Милош Ладичорбић, *Партнерство за мир и СРЈ*, Институт за геополитичке студије, Београд, 2001, стр. 11–13.

²⁵ Исто, стр. 102–103.

Сједињене Државе као иницијатор „Партнерства за мир“, и НАТО, савез који је прихватио иницијативу и у Програму учествује као једна страна у мноштву нових билатералних односа, разумели су да су темељи сваке државе са којом се партнерски однос успоставља нарушени у политичким потресима крајем 20. века, те да је процес стабилизације сваке од тих земаља изазов за себе. Зато је у другој фази приступања Програму, путем израде и потписивања документа о презентацији, сваком партнеру дата могућност да назначи „обим, ритам и ниво укључивања у процес сарадње са НАТО-ом“.²⁶ У тој фази земља која приступа „Партнерству за мир“ наводи кораке које жели да учини у остваривању политичких циљева и назначава војне и друге капацитете који могу да се искористе у реализацији Програма. У суштини, свака земља наглашава оно најбоље што поседује и што може да понуди Савезу и улази у својеврсну „функционалну поделу рада“ међу чланицама на којој почива интегрисани свет.

На основу документа о презентацији и предлога вежби и других активности које одговарају циљевима партнерства које израђује Савез, свака држава развија индивидуални партнерски програм, који се односи на двогодишњи период и у којем су конкретизовани међусобни односи партнера. Дакле, земља потписница, у договору са НАТО-ом, одређује садржај и обим сарадње, тј. бира ниво до којег ће сарађивати са Савезом и до којег ће се укључивати у евроатлантску безбедносну структуру. Али, то не значи да је њен избор слободан: садржај се бира на основу општег списка активности садржаног у радном програму партнерства, а обим је последица процене политичке и безбедносне ситуације. Избор нивоа интегрисања и ритма тог процеса у вези је са тежњом чланица Савеза да очувају стабилност у земљама одређеним за приступање корпусу демократских држава и слободном светском тржишту.

Земље средње и источне Европе желеле су да ступе под окриље НАТО-а из више разлога:

– прво, интеграција у структуре НАТО-а у вези је с могућношћу одбране од евентуалног напада Русије. Наиме, за многе земље некадашњег Источног блока чланство у ВУ и егзистенција уз скуте Совјетског Савеза нису били последица слободног избора, већ резултат поделе света после Другог светског рата на коју нису могле да утичу. Совјетски Савез је, ослобађајући фашистичких стега, источну и средњу Европу, везивао судбину ослобођених земаља за сопствену судбину подршком идеолошки подобних партија унутар тих држава. Тако је један тоталитаризам замењен другим: уместо зависности од спољне политике Немачке дошло је до зависности од Совјетског Савеза. Међутим, становништво се није мирило са таквим положајем и тешким животом који је из њега произишао. Резултат су били грађански не-

²⁶ Милош Ладичорбић, *исто*, стр. 14.

мири, па када владајућа елита из редова комунистичких партија није успевала да властитим средствима „умири“ демонстранте, у помоћ је позиван свемоћни Совјетски Савез. Тако је та сила оружаном интервенисала у Берлину, Будимпешти и Чехословачкој, што је показало да је спремна да предузме све мере ради очувања неприкосновеног утицаја у својој интересној сфери. Распуштање ВУ и пад комунистичких режима у Европи прошли су без војне интервенције СССР-а, захваћеног властитим урушавањем, између осталог због спремности Горбачова да прихвати такве промене. Но, земље које су иступиле из ВУ плашиле су се да би промена политичког расположења у тада нестабилној Русији могла да доведе до напада те велике војне силе на своје доскорашње савезнике: „Ово је... најчешћи и најважнији разлог за опредељивање бивших совјетских сателита за Партнерство за мир и НАТО“.²⁷

– *друго*, земље у транзицији очекују да ће чланство „у Партнерству за мир“ имати велики симболички значај, као израз њиховог опредељења за све врсте интеграција: економске, политичке и безбедносне, и жеље за укључивање у евроатлантски савез држава са демократским режимима и тржишним привредама;

– *треће*, очекују од „Партнерства за мир“ повезивање, помирење и драстично побољшање односа са суседима и најмоћнијим државама – чланицама НАТО-а;

– *четврто*, надају се да ће „Партнерство за мир“ допринети што повољнијем решењу унутрашњих проблема. Наиме, чланство у „Партнерству за мир“ требало би, по мишљењу земаља које му прилазе, да буде нека врста препоруке у међународним односима;

– *пето*, кроз учешће у „Партнерству за мир“ могуће је адекватно позиционирање реформисаних оружаних снага у структуру демократског политичког система. Такође, државе – партнери сматрају да је „Партнерство за мир“ најбољи (и једини) оквир за реформу војске и промену цивилно-војних односа, тј. за успостављање демократске цивилне контроле војске, као и да отклања опасност од озбиљнијег отпора војске према демократским променама друштва.

– *шесто*, очекују да ће чланством у „Партнерству за мир“ обезбедити или много унапредити демократију и поштовање људских права, и да ће то бити највећи подстрек за стране инвестиције у земље – чланице.²⁸

Иницијатива за стварање „Партнерства за мир“ свакако не би потекла од Сједињених Држава да тај вид безбедносних интеграција не одговара јединој суперсили. Наиме, страх бивших чланица ВУ од могућег напада Русије подударно се са интересом САД да спрече било

²⁷ Јован Теокаревић, *СР Југославија и Партнерство за мир*, [www.becei.org/ KOMENTARI/](http://www.becei.org/KOMENTARI/), стр. 3.

²⁸ Исто.

какву обнову утицаја Руске Федерације на те земље. Привлачењем под свој безбедносни штит, САД ојачале би властити политички и војни утицај у тим земљама и приближиле се границама Русије, што неки аутори сматрају основним циљем проширења Савеза.²⁹ Међутим, Америка није желела да настави и продуби политику конфронтације између Истока и Запада. Осмишљавање „Партнерства за мир“ тако да одговара и Русији омогућило је попуњавање безбедносног вакуума у Европи, насталог по престанку „хладног рата“, не само без додатног затезања односа са Русијом него и успостављањем међусобног поверења.

Прихватање у друштвима средње и источне Европе вредности либералне демократије, пре свега слободног тржишта, демократског уређења и индивидуализма, значило је не само ширење политичког утицаја Запада на крилима победе у „хладном рату“ већ и могућност добре зараде у духу непрекидног, незауостављивог и ничим ограниченог привредног раста. А, према историјски добро провереном принципу, инвестиције треба осигурати оружјем. Значај безбедности за економију заменик америчког министра за финансије Лоренс Самерс изразио је на следећи начин: „За државе и предузећа од исте важности је безбедност као и кисеоник: о томе се много не размишља, али када га нема, не може да се мисли ни на шта друго. Питајте предузећа у Заиру или Авганистану – ако их нађете“.³⁰

Како је амерички извоз у ту регију достигао двоцифрену стопу раста, а иностране инвестиције у те земље досегле суму од 40 милијарди долара, с тенденцијом увећања, „Партнерство за мир“ је као корак ка проширењу НАТО-а, требало да обезбеди та улагања и профит који ће из њих потећи. Осим тога, када је НАТО дефинисао нове безбедносне изазове и у њих уврстио бројне различите ризике, те изразио спремност да се ангажује у „*out of area*“ акцијама, људи из тог савеза су схватили да ће им за изградњу глобалне интервентне способности бити потребан „додатни... и потпуно интегрисан персонал“. Стварањем „Партнерства за мир“ формирана је „флексибилна мрежа од 44 земље Севера, које сав свој војни развој усмеравају на глобалну интервентну способност и усклађују је са америчком војном машинеријом“.³¹

И последњи, али не и најмање важан разлог за стварање „Партнерства за мир“ из перспективе САД јесте интерес „милитаризованог капитала“.³² Наиме, под изградњом снага способних за садејство са савезницима подразумева се развој оружаних снага земаља – партнера под великим утицајем НАТО-а не само у области школовања и

²⁹ Станко Нишић, *Велике силе и Балкан*, ВИЗ, Београд, 1999, стр. 75.

³⁰ Ули Кремер, *исто*, стр. 77–78.

³¹ *Исто*, стр. 9, 10, 78 и 79.

³² Зоран Видојевић, *исто*, стр. 182.

обуке војног кадра него и у вези с набавком одговарајућег наоружања и опреме.³³ Треба имати у виду да је „огромна улога индустрије наоружања у привредама“ најразвијенијих земаља „посебно Сједињених Држава“.³⁴ Сматра се да 40 одсто светске трговине оружјем отпада на САД, те да процес стандардизације, поред значаја за усклађивање дејстава снага НАТО-а с новим партнерима, има и улогу освајања нових тржишта за војну индустрију.³⁵ Отуда земље које приступају „Партнерству за мир“ морају да повећају своје издатке за куповину наоружања. На пример, Чешка је већ 1998. године одобрила повећање буџета од 26 одсто у односу на претходно издвајање, док је пољски парламент одобрио повећање буџета за одбрану са 2,3 на три одсто БНД до 2000. године (до 2009. планира се дупло повећање трошкова у односу на 1997. годину³⁶).

Глобализација кроз „партнерство за мир“

Све већи број демократских држава подстакао је наду да ће се остварити космополитска демократија изграђена „на становишту да су демократија унутар једног друштва и демократски односи између заједница дубоко међуповезани“.³⁷ Али, уместо да политичка глобализација доведе до светског договора, појавила се тежња „да се она сведе на ширење модела либералне демократије... Настојање да он поприми планетарне размере мотивисано је првенствено стратегијским интересима Запада да универзализује своју форму политичког уређења као средство глобалне доминације“.³⁸ Распростирање демократије праћено је настајањем обриси глобалног ауторитарног поретка и претварањем националних држава у слабе државе, марионете доминантног центра светске владавине.

Но, на вредностима либералне демократије заснива се најнапреднија цивилизација света. То су владајуће вредности нашег доба. Као што се тековине западне цивилизације прихватају широм света, тако се и вредности те цивилизације добровољно прихватају, усвајају као узор, универзализују. Арон каже да у земљама тзв. народног суверенитета грађани владају исто онолико колико је бог владао у средњовековним монархијама. Да ли се бог угодно осећао у средњем веку не знамо, али је живот у заједници која познаје правну државу, грађанске слободе и права, плурализам, политичко представљање, демократску процедуру и на њој изграђене институције свакако бољи од

³³ Након објављивања програма Партнерства, формиран је комитет за стандардизацију; Станко Нишић, *исто*, стр. 93.

³⁴ Зоран Видојевић, *исто*, стр. 185.

³⁵ Станко Нишић, *исто*, стр. 93.

³⁶ Ули Кремер, *исто*, стр. 79.

³⁷ Д. Хелд, наведено према: Зоран Видојевић, *исто*, стр. 154.

³⁸ Зоран Видојевић, *исто*, 2005, стр. 148.

живота у друштву без тих обележја демократије. Ипак, процес демократизације није лак – потребни су економски, социјални и културни темељи за такву политичку надградњу. Демократија се не може споља наметнути, градити под притиском или октроисати. То је разлог због којег демократија у развијеним земљама даје другачије резултате од оних који се постижу у „периферним“ друштвима.

Нови принципи међународне заједнице које су увеле најмоћније силе данашњице не остављају места за изоловане народе, неопределење војске и неодлучне политике.³⁹ Схвативши да је време изолованих, самодовољних држава давна прошлост, и да су издвојени и одбачени осуђени на свеколику пропаст, многе државе су се определиле за укључивање у међународне интеграције. Али, пут удруживања није лак, и онај ко њиме иде мора да буде истрајан и упоран у жељи да га пређе. Повољна околност јесте подударање дела услова за пријем у различите међународне организације (Савет Европе, ПЗМ, ЕУ, ОЕБС). Но, брз улазак у ЕУ немогућа је мисија за државе средње и источне Европе а директно чланство у НАТО-у такође се не може остварити. Зато те земље настоје да, прво приближавањем западноевропским интеграцијама, а потом и придруживањем и чланством, обезбеде потпун раскид с идеолошком прошлошћу. „Партнерство за мир“ се показало као предворје тих организација. Да би постале партнери, те земље треба да обезбеде јасно поштовање људских права, функционисање вишепартијске парламентарне демократије, успостављање слободне тржишне привреде, и законе прилагођене светским стандардима, и да омогуће и спроведу демократску контролу војске, њену техничку модернизацију и војнодоктринарно прилагођавање стандардима трансатлантских институција.⁴⁰

Програм „Партнерство за мир“ окупља земље – чланице НАТО-а у којима су те заједничке вредности традиција, која је осмишљена вишевековним начином живљења, и земље – партнере које су, приступајући интеграцијама, тек начелно прихватиле те вредности као своје и којима је потребна помоћ да би се оријентисале у новом вредносном систему. Зато је „Партнерство за мир“ средство озападњавања, вестернизације, глобализације са „изразито америчким ликом“ и део ширег процеса интеграција и сарадње кроз међународне институције. Чланство у том програму показатељ је спремности конкретне државе да прихвати друштвено политичке вредности Запада.

Земље – партнери укључују се у процесе глобалне политичке и војне сарадње, па се политичка димензија глобализације кроз партнерство заснива на усвајању елемената либерализма и успостављању режима који се могу окарактерисати као демократски. Прихватањем

³⁹ Илија Кајтез, *Филозофске основе безбедносних изазова западног Балкана*, [Б.м.Б.г.Б.и] стр. 2.

⁴⁰ Слободан Годорић, „Склад војске и друштва“, *Војни информатор*, бр. 1–2, 2002, стр. 19–20.

либералне демократије започето је доба коренитих промена бременито многим тешкоћама и опасностима. Та друштва (и људи који их чине, са сопственим начином живота, циљевима, вредностима и погледима на свет) померила су властито тежиште са колективног ка индивидуалном, са друштвеног ка приватном, са искључивости ка толеранцији, са јединства ка подели власти, са монизма ка плурализму, са вишег циља којим се „поробљава“ садашњост и захтева стална жртва ка личној слободи. Сарадња са партнерима „циља на промену све-сти код становништва“⁴¹ информисањем о Савезу, јер је у источној и средњој Европи НАТО сматран агресивним војним пактом. Постизањем договора о том питању Алијанса је добила сагласност држава – партнера да „врши несметану пропаганду“.⁴²

Глобализација кроз ПЗМ остварује се не само прихватањем вредности либералне демократије него и реалним окупљањем са спремношћу да се те вредности заштите. Под таквим окупљањем подразумева се јачање улоге наднационалних институција, па политичко-војне консултације на наднационалном нивоу постају све значајније. Северноатлантски савет за сарадњу замењен је маја 1997. Саветом евроатлантског партнерства (*Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC*). То тело је главни институционални оквир за дијалог, сарадњу и консултације између НАТО-а и његових партнера. Основно радно тело – Политичко-војни консултативни комитет за „Партнерство за мир“, састаје се у различитом саставу – само савезници или и савезници и партнери.

Чињеница је да суверенитет у епохи глобализације губи значење врховне и недељиве власти. Наравно, то не значи да националне државе „одумиру“, него да „трпе“ глобализацију. Комбинација националног и наднационалног одлучивања умањује државни суверенитет, али омогућава државама да утичу на процесе који се дешавају на широј територији. Наравно, колико ће се нека држава одрећи суверенитета и колики ће имати утицај зависи од њене политичке, економске и војне моћи. Јер, чак ни САД нису потпуно суверене: када делује према некој земљи та суперсила, мора да мисли о свом становништву које води порекло из те земље, његовом броју, утицају, економској снази...

„Партнерство за мир“ је само једна од организација кроз које се одвија политичка глобализација. Када је о војној димензији глобализације реч, оно има много запаженију улогу – представља почетак трансатлантских интеграција за бројне земље које се прилагођавају стандардима Северноатлантског савеза. У војном смислу, оно подржава развој оружаних снага у земљама – партнерима „у обиму који им омогућава успешно укључивање у све активности снага Савеза. То

⁴¹ Ули Кремер, *исто*, стр. 72.

⁴² *Исто*.

значи промену организационе структуре оружаних снага и система безбедности, прихватање западних технологија и наоружања“,⁴³ те одговарајуће промене у кадровској политици.

Један од најважнијих услова за чланство у „Партнерству за мир“ јесте демократски надзор над оружаним снагама. У земљама средње и источне Европе армија је дуго имала статус државе у држави. Контрола над њом остваривана је идеологизацијом и повезивањем политичке и војне елите чланством у партији, па је и за земље запада и за демократске снаге постреалсоцијалистичких земаља успостављање демократске цивилне контроле војске био најзначајнији задатак.

У принципу, земље чланице „Партнерства за мир“ у своју територију и инфраструктуру уступају трупам НАТО-а и обавезују се да ставе на располагање Савезу елитне јединице својих оружаних снага. Да би се те јединице оспособиле за заједничка дејства са снагама НАТО-а, потребно је да се адекватно опреме и наоружају, а оружје се бира „на основу потреба које проистичу из заједничке калибрације наоружања и императива компатибилности са другим чланицама ПЗМ-а“.⁴⁴ Дакле, спроводи се „американизација“ наоружања. Осим тога, због промена у војној доктрини и организацији оружаних снага потребан је нови војно-политички кадар – људи који размишљају на другачији начин од својих претходника. Кроз „Партнерство за мир“ НАТО обавезао се да помогне партнерима у обуци и школовању старшина, али финансијска средства за модернизацију војске партнери морају сами да обезбеде. Дакле, задаци везани за промене постављени су само једној страни у партнерству и усмерени су на што већу компатибилност са снагама Северноатлантског савеза.

Када је о војсци реч, најважнија питања тичу се управљања, руковођења и командовања. Војне аспекте сарадње у Програму пројектују војне власти НАТО-а на основу смерница које предлаже Политичко-војни консултативни комитет, а усваја Савет. Радни форум „Партнерства за мир“ на војном плану чини Радна група за војну сарадњу, у којој су само савезници или и савезници и партнери. Телија за координацију партнерства, са седиштем у Монсу (Белгија), која има задатак да координира заједничке војне активности у оквиру Програма и да израђује војне планове неопходне за спровођење војних аспеката Радног програма партнерства, пре свега у вези са планирањем војних вежби, делује под окриљем Северноатлантског савета. Њено особље, које има интернационални статус, чини део персонала из НАТО-а и, од 1998. године, персонал из партнерских земаља.⁴⁵ Дакле, најважније одлуке које се тичу усмеравања и планирања актив-

⁴³ Винко Пандуревић, „Партнерство за мир као вид савезништва“, у: *Партнерство за мир и СРЈ*, исто, стр. 51.

⁴⁴ Александар Фатић, *Економски и политички аспекти могућег чланства Србије и Црне Горе у аранжману „Партнерство за мир“*, Центар за менаџмент, [Б.Г.] Београд, стр. 4.

⁴⁵ *Партнерство за мир и СРЈ*, исто, стр. 90

ности доноси НАТО, тј. савез у којем је одлучујући глас Сједињених Држава. Али, за земље средње и источне Европе испуњавање обавеза за приступ програму који су дефинисали НАТО и САД прилика је да побољшају своју укупну безбедносну ситуацију, повећају изгледе за бржи економски опоравак и улазак у ЕУ и реформишу и модернизују оружане снаге. „Партнерство за мир“ једини је оквир безбедносних интеграција за те земље, па самим тим и најбољи.⁴⁶ Чланство у њему је легитимација за улазак у међународну заједницу демократских држава до којег се долази помоћу промена. Без промена наине, не би се могле прихватити универзалне вредности нашег доба које се, уз подршку супериорне економске силе, на основу јединствене политичке платформе и војне моћи, шире са Запада.

Партнерство измењено глобализацијом

Крај поретка заснованог на равнотежи страха значио је почетак новог раздобља за свет измењених ризика. Безбедност се у доба тријумфа либералне демократије схвата као безбедност појединца, грађанина. Концепт апсолутног права држава да делују унутар својих територија онако како њима одговара није више прихватљив за државе либералне демократије и ниједна држава нема право да под изговором суверенитета некажњено нарушава безбедност људи. У „глобалном селу“ угрожавање безбедности појединаца у једној држави други народи и њихове владе осећају као претњу сопственој безбедности.⁴⁷ А безбедност свих и сваког све је рањивија „у свету у коме, захваљујући глобализацији, удаљеност од тињајућих геополитичких жаришта и разбукталих претњи више није гаранција сигурности“.⁴⁸ Зато су демократске државе приступиле сарадњи у области безбедности као начину за налажење нових прилаза светском миру. „Сарадња у безбедности је одговарајући принцип међународне безбедности постхладноратовске ере,⁴⁹ говорили су водећи амерички стратеzi. Но, та сарадња није пасивна и не задржава се на границама демократског света. Либералне демократије, ослобођене страха од реакције реалсоцијализма, бринући за сопствену безбедност, спремне су да учествују у заједничкој дипломатији, економији и војној акцији у областима изван њиховог заједничког простора ако су угрожене заједничке вредности. Са развојем глобалне интервентне способности, равнотежу страха заменио је планетарни страх.

⁴⁶ Јован Теокаревић, *исто*, стр. 3.

⁴⁷ Илија Кајтез, *исто*, стр. 5.

⁴⁸ Ричард Л. Куглер, „Национална безбедност у хаотичном свету глобализације“ у: Ван Хем и Куглер, *Јединство Запада и трансатлантски безбедносни изазов*, Џорџ К. Маршал, Београд, 2005, стр. 41.

⁴⁹ Наведено према: Илија Кајтез, *Глобализација – наде или зла као савременог света*, *исто*, стр. 3.

Деведесетих година 20. века дошло је до промене односа између УН и НАТО-а, који је „систематски развијан као међународне трупе за завођење реда које пружају услуге Уједињеним нацијама“.⁵⁰ Док су УН ускраћене оперативна војна и економска моћ, тадашњи генерални секретар НАТО-а, Хавијер Солана изјавио је да „ће бити могућа војна интервенција НАТО-а и без мандата УН“.⁵¹ Тако је током решавања кризе у бившој Југославији НАТО преузео контролу на копну, мору и у ваздушном простору. Појавио се као организација са овлашћењем да надгледа ембарго у Јадранском мору, прво без права употребе силе, а од новембра 1992. године са могућношћу да „примени потребне мере.“ Већ у априлу 1993. Савет безбедности УН овластио је НАТО да спроведе споразуме војним средствима. Контрола НАТО-а на копну успостављена је у два корака: мисијом УНПРОФОР-а која је формално била под командом УН, али је у њој доминирао НАТО,⁵² и Дејтонским споразумом којим су УН потиснуте договором да њене трупе замени Северноатлантски савез. Осигуравајући успех мисије, тадашњи министар одбране САД Пери захтевао је да снаге Алијансе буду „довољно велике и моћне да би могле застрашити и победити“. Те трупе (ИФОР) бројале су 60.000 војника, од чега је 85 одсто било из земаља чланица Северноатлантског савеза, док су осталих 15 одсто обезбедиле чланице „Партнерства за мир“.

Акцијом НАТО-а у СР Југославији 1999. године потврђена је промена односа УН – НАТО у корист Савеза: једини услов за њено дејство изван сопствених граница јесте постизање консензуса земаља чланица.⁵³ Изгледало је да је НАТО постао институционална платформа за усклађивање политике земаља запада. Међутим, због разлика унутар самог савеза и све распрострањенијег светског тероризма промењен је такав поредак у свету.

Када је генерални секретар НАТО-а Лорд Робертсон изјавио да ће: „... највећа на свету и најефикаснија стална коалиција бити водећа у колективном одговору међународне заједнице тероризму, и сада и убудуће“,⁵⁴ није имао на уму да је трансатлантски однос постао „опасно асиметричан“. Јер, чињеница је да је америчка револуција у војним пословима толико напредовала да Европа више није озбиљан партнер тој суперсили. Технолошка предност умањује зависност САД од савезника,⁵⁵ па су САД у војном смислу постале ефикасније од Алијансе.

⁵⁰ Ули Кремер, *исто*, стр. 25.

⁵¹ *Исто*..

⁵² Састав УНПРОФОР-а 1995. године: 50,4 одсто војника из земаља чланица НАТО-а, 17,3 одсто из земаља чланица ПЗМ и 32,3 одсто изван трансатлантских безбедносних структура (*исто*, стр. 36).

⁵³ Станко Нишић, *исто*, стр. 92.

⁵⁴ Питер ван Хем, *исто*, стр. 6.

⁵⁵ *Исто*, стр. 3 и 22, и Ули Кремер, *исто*, стр. 8, 62–64.

Несугласице су за тренутак заборављене након терористичког напада у Њујорку. Запад се ујединио у борби против „заједничког непријатеља који је довео у питање основе западне цивилизације“.⁵⁶ Али, разлике су поново постале видљиве кад су САД технички најопремљенијим и најбоље обученим оружаним снагама потврдиле своје лидерство. Наиме, 11. септембар је искоришћен да се пресеку политичке везе које су ограничавале САД маневарски простор. Америка више није желела да спутава своју моћ координацијом са Северноатлантским саветом и чланицама НАТО-а које не желе да прихвате војне акције без јасног мандата Савета безбедности Уједињених нација. Зато се нова стратегија безбедности САД, објављена 17. септембра 2002, заснива на превентивном деловању сопственим снагама. Тиме та земља ствара безбедносну структуру која не зависи апсолутно од савезника – војна акција се заснива на релативно самосталном смањењу могућности терористичког напада, док се шири безбедносни оквир, сарадња у оквиру безбедности, везује за савезнике.⁵⁷ Разлике у погледима на начин решавања кризе учиниле су да „НАТО није више повлашћена и природна институционализована платформа за усклађивање западне политике супротстављања тероризму“.⁵⁸ Али, то ни у ком случају није означило крај Алијансе: слабење војне функције компензовано је јачањем њене политичке улоге.

Свесна да су јој савезници, ипак, потребни ради успешног супротстављања тероризму као глобалном феномену, прибављања легитимитета, очувања мира и обнове након сукоба, САД ствара *ad hoc* коалиције у које улазе различите земље да би, на основу учешћа у мисији, оствариле, посредно или непосредно, своје интересе. За различите мисије потребне су различите коалиције јер „мисија мора одредити коалицију, коалиција не сме да одређује мисију“.⁵⁹ *Ad hoc* аранжмани значе прихватање реалног становишта да се у конкретним случајевима заједнички интерес не може лако препознати. Безбедносни интереси сваке чланице Савеза делимично се слажу, али не и у потпуности, па је *ad hoc* коалиција погођених или вољних која користи капацитете колективне војне организације и тиме стиче огромну предност над противником. Осим тога, ефикаснија је од одговора НАТО-а, чије поједине чланице могу и да сеprotиве конкретної акцији.⁶⁰ Заједничко за те коалиције јесте неприкосновено лидерство Сједињених Држава.

Значајна промена у глобалној безбедности није могла да не изазове промену у процесу евроатлантских интеграција и програму какав је „Партнерство за мир“, који је од средства за попуњавање без-

⁵⁶ Ван Хем, *исто*, стр. 5.

⁵⁷ М. Милкић, „Вишенаменски систем безбедности“, *Одбрана*, 1. јануар 2006, стр. 43.

⁵⁸ Питер ван Хем, *исто*, стр. 11.

⁵⁹ *Исто*, стр. 11.

⁶⁰ Ули Кремер, *исто*, стр. 69.

бедносног вакуума на некадашњој линији раседа између два блока постао чинилац све чвршћег политичког, војног и безбедносног удруживања земаља партнера са Алијансом и Сједињеним Државама. Савез је средином 1996. оценио Програм „Партнерство за мир“ као веома успешан и одлучио да унапреди његову улогу, па је садржај Радног програма обogaћен мноштвом могућности у војној, као и у широј области одбране. Проширењем области сарадње требало је да се партнери припреме за активније учешће у операцијама које предузима НАТО, али не под принудом, него на основу преузимања политичке одговорности кроз веће учешће у одлучивању и планирању унутар „Партнерства за мир“. Но, ако је учешће партнера у одлучивању веће, то још увек не значи да им је дато право на коначну одлуку. Операције „Партнерства за мир“ под вођством НАТО-а дефинишу се као операције мимо чл. 5. Вашингтонског уговора у којима се ангажују војне структуре НАТО-а и у којима дају допринос земље чланице „Партнерства за мир“, а коначно право одлучивања има Северноатлантски савет.⁶¹

Када је у питању планирање и извођење конкретних операција, НАТО препознаје три фазе: фазу консултација, фазу планирања и консултовања и фазу извођења. Опште припреме за потенцијалне операције под вођством НАТО-а одвијају се у периоду који се условно назива некризном фазом. Током фазе консултација, која треба да произиђе из редовних консултација о безбедносној ситуацији у оквиру *ЕАРС*-а, препознају се партнери који би могли да дају допринос у операцији. У другој фази такви партнери се укључују у војно планирање, док се консултације одржавају у форми „савезници + п“ чиме се пружа прилика партнерима да размене мишљења са савезницима, уз поштовање права *НАС*-а да донесе коначну одлуку.

Најнепосреднији облик учешћа партнера који пружају доприносе током извођења операције јесте допринос у трупама и учешће у командним аранжманима, али командовање трупама, „нарочито у штабовима на стратегијском нивоу“, резервисано је искључиво за савезнике. Земље које пружају допринос заступљене су на том нивоу само „преко официра за везу или војних представника у мери која је неопходна да би се задовољиле и потребе партнера и захтев војних структура НАТО-а за тесном координацијом и разменом информација о војно-оперативним аспектима у току извођења одређене операције“.⁶² „Партнерство за мир“ је, дакле, постало оквир за припрему нових оружаних снага и ширење инфраструктурне мреже за нове операције НАТО-а, који сада делује по принципу заснованом на идеји о колективној безбедности, а не више на хладноратовској идеји о колективној одбрани.

⁶¹ Милош Ладичорбић, *исто*, стр. 119–120.

⁶² *Исто*, стр. 127.

Северноатлански савез, са пратећим програмима, постаје средство за окупљање савезника и партнера, и користи антитероризам да ојача везе са земљама – партнерима, посебно са Русијом.⁶³ Све земље чланице „Партнерства за мир“ обавезале су се да воде борбу против тероризма, што значи, пре свега, „присилити државе које недовољно учествују у међународним обавезама да промене своју благодонакљону политику према терористима“.⁶⁴ [Промена односа са Русијом и активни антитероризам изменили су значење „Партнерства за мир“. У ствари, створена је најновија слика Савеза „као светског борца против тероризма“ који сарађује са свим демократским државама и уступа своју инфраструктуру и ресурсе *ad hoc* коалицијама које предводе Сједињене Државе. Тако су земље – партнери доведене у позицију да, након вишегодишњих напора усмерених ка пуноправном чланству у Савезу, постану део организације која се у међувремену променила.⁶⁵

Гаранције „тврде“ безбедности, које произилазе из чл. 5. уговора којим је створен НАТО 1949. године, никада нису биле обећане партнерима. Али, активно учешће у било којој активности „Партнерства за мир“ није ни на који начин слабило безбедност тих земаља. Данас, међутим, учешће у борби против глобалног тероризма значи озбиљну претњу рушилачким нападима исламских фундаменталиста, бомбаша – самоубица и диверзаната на становништво и материјална и културна добра. Дакле, „Партнерство за мир“, преко уступања капацитета и инфраструктуре и кроз учешће у мултинационалним снагама под командом НАТО-а или САД, ствара нове ризике, са којим земље – приступнице сигурно нису рачунале на почетку периода после „хладног рата“ .

За партнере учешће у Програму „Партнерство за мир“ и очекивано чланство у НАТО-у, због приближавања Савеза и Русије, те потпуног одсуства „руске претње,“ добило је већи значај у унутрашњој политици земље – као замена за неостварени брзи улазак у Европску унију. Али, изостала је економска помоћ, која је очекивана упркос чињеници да партнери преузимају обавезу финансирања активности за које се одределе. „Овај програм ни на један начин није постао део некаквог другог Маршаловог плана за источну Европу, али ... није много ни коштао земље – учеснице.... Западна индустрија наоружања бар до сада није наплатила улазницу за безбедносни клуб“. То не значи да се трошкови одбране не повећавају, јер „све садашње чланице... имају обавезу да своје издатке за одбрану... повећају у следећих неколико година...“.⁶⁶

⁶³ На савету НАТО-а и Русије (2002) договорени су заједничка борба против тероризма, удруживање напора ради спречавања ширења оружја за масовно уништавање, учешће у мировним мисијама и управљање регионалним кризама (Ван Хем, *исто*, стр. 13–16).

⁶⁴ Илија Кајтез, *Филозофске основе безбедносних изазова западног Балкана, исто*, стр. 7.

⁶⁵ Јован Теокаревић, *исто*, стр. 4.

⁶⁶ *Исто*.

Најавом секретара за одбрану САД Доналда Рамсфелда да мисија треба да одређује коалицију, а не обрнуто, обзнањено је да пуноправно чланство у НАТО-у нема пресудни значај за учешће у политичком дијалогу и војним операцијама у савезништву са Вашингтоном и самим Савезом. Тако „Партнерство за мир“ све више добија симболичко значење трајне оријентисаности ка Западу, тј. спремности за политичку, економску, културну и војну интеграцију са њим.

Партнерство ante portas

Политика супротстављања онима који (тврде да) представљају међународну заједницу довела је СРЈ у положај одбачене и изоловане земље, „парије“ непожељне у процесима умрежавања, повезивања и интегрисања модерних демократских држава. Заснована на трошним темељима, погрешном тумачењу историје, лошој перцепцији садашњости и визији будућности обасјаном идеалима који се гасе, та политика супротстављања, заоштравајући конфликтне релације са суседима и најмоћнијим земљама света, претворила се на самом крају 20. века у политику сукобљавања. До експлозије сукоба дошло је 1999. године тромесечним бомбардовањем читаве територије СРЈ које су спровеле снаге Северноатлантског савеза. „Да ли су то биле добре процене и одлуке, непристрасне или под утицајем пропаганде, неминовност или исхитрена акција, само су нека од питања на која ће прецизне одговоре донети будућност“.⁶⁷

Мада је постојање спољне опасности утицало на збијање редова и јачање подршке режиму Југославије, последице бомбардовања и Кумановског споразума утицале су на пад тог режима. Због демократских промена до којих је дошло у октобру 2000. године измењен је однос са западним земљама и однос према европским и трансатлантским интеграцијама, али је остао оптерећен „сенима историје“ и свежим ожиљцима од бомбардовања. Ипак, преовлађује свест да „реални живот и законитости деловања светске заједнице не престају... нашом жељом да избегнемо више или мање прихваћена правила игре од стране највећег дела земаља“.⁶⁸

Савезна Република Југославија је предузела бројне иницијативе у вези са учлањењем у „Партнерство за мир“. Формални захтев за интеграцију у ту ширу структуру НАТО-а из априла 2002. године показатељ је спремности власти да „раскине са наслеђем Милошевићевог режима“.⁶⁹ Захтев је, ипак, поднет годину дана након што је Влада најавила могућност интеграција. Изгубљено време није последица само политичких сукоба унутар коалиције на власти него и „бојазни

⁶⁷ *Одбрана*, 1. јануар 2006, стр. 36.

⁶⁸ Илија Кајтез, *Глобализација—нада или зла коб савременог света*, стр. 3.

⁶⁹ Јован Теокаревић, *исто*, стр. 1.

од негативне реакције јавности“.⁷⁰ Иако се „званични српски поглед на међународну политику фундаментално изменио, „иницијативе за прикључење „Партнерству за мир“ предузете су „без претходних консултација са најширом јавношћу“.⁷¹ Тако је, уместо референдумске одлуке, захтев за чланство у „Партнерству за мир“ постао одлука политичке елите, која је, према истраживањима јавног мњења у пролеће 2001, погрешно протумачила расположење јавности. Наиме, након успешне заједничке акције Војске Југославије и НАТО-а у Копненој зони безбедности ради смиривања напетости на југу Србије, успостављен је однос међусобног поверења: НАТО је „први пут у колективној свести Срба од непријатеља постао савезник и то у политички осетљивом питању борбе против албанског тероризма“,⁷² а Војска Југославије је оцењена као професионалан и поуздан партнер. Има аутора који сматрају да политика трансатлантских интеграција нема подршку већине грађана у нашој земљи, али треба направити разлику између укључивања у „Партнерство за мир“ и чланства у Северноатлантском савезу. „Специфичност нашег јавног мњења поводом овог питања је у томе што је расположење за само чланство у Северноатлантском савезу – колико год таква опција била у овом тренутку далеко од стварности – далеко мања у односу на позитиван став према Партнерству“.⁷³ Такво расположење се објашњава чињеницом да грађани повезују прикључивање „Партнерству за мир“ с приближавањем Европској унији, и то с разлогом, док се НАТО-у на терет ставља бомбардовање као огромна грешка којом је Србима учињена неправда. Међутим, пад расположења према „Партнерству за мир“ забележен је чим су почели оружани сукоби албанских терориста и владиних снага у Македонији, тј. када је постало јасно да су потпуне безбедносне гаранције за земљу – партнера мит – те гаранције никада нису ни обећане чланицама „Партнерства за мир“.

Што се стручне јавности тиче, мишљења су подељена, и крећу се од величања интеграција као пута чудотворног избављења из свеколике кризе до одрицања било какве сарадње са „непријатељима“. Поборници приступања „Партнерству за мир“ као чекаоници за пуноправно чланство у НАТО-у и, затим, Европској унији тврде да тај корак значи отварање наше земље према Европи и свету, да ће нас учинити неодвојивим делом евроатлантског савеза демократских држава, и помирити са суседима, да ћемо на основу тога решити унутрашње проблеме, омогућити демократску контролу реформисане војске и привући стране инвестиције у земљу. Противници таквог чланства наводе да ће испуњавање једностраних обавеза преузетих партнерством бити скупо, али да неће бити праћено чврстим безбедно-

⁷⁰ Исто.

⁷¹ Александар Фатић, *исто*, стр. 1.

⁷² Јован Теокаревић, *исто*, стр. 1.

⁷³ Исто, стр. 2.

сним гаранцијама, да неће олакшати нашу позицију ни на међународном ни на унутрашњем плану, да ће ослабити могућност самосталне одбране и учинити државу марионетом великих сила. Крајности, наравно, не одговарају реалности, па је неопходна јавна расправа, као и о мање важним питањима него што су трансатлантске интеграције, да би сучељавања мишљења довела до умерених и разумних ставова и плодносног деловања. Но, политичка одлука о приступању „Партнерству за мир“ већ је била донета – била је то одлука политичке елите после које је уследило анимирање јавности.⁷⁴

Ако је одлуку донела политичка елита, то још увек не значи да је у питању хир или себично остваривање њених партикуларних интереса. Наша политичка елита није ни могла друкчије да одлучи јер би то значило наставак погубне политике несарадње, сукобљавања и изолације. Мада се учлањење у ПзМ представља као слободна одлука државе која постаје партнер, за већину земаља такво чланство је неминовност. Слободна одлука постоји онда када може и другачије да се одлучи: када је дозвољена само једна одлука, нема слободе – постоји *дозвољена нужност*. Таква нужност указала се постреалсоцијалистичким земљама Европе у виду чланства у ПзМ које претходи чланству у Североатланском савезу. Разлози који су навеле те земље за одређење за чланство у Савезу, односили су се на немогућност самосталног остваривања безбедности, стабилности и економског опоравка. Али, оне су желеле брз улазак у НАТО, а не дуго чекање у ширем интеграцијском округу тог савеза какав је „Партнерство за мир“. Но, мале земље не одређују политичке кораке великих и силних: нису субјекти глобализације, не утичу на њене токове, већ морају да им се прилагођавају. У том прилагођавању морају да се придржавају принципа које одређују моћне, а прихватају остале земље, те да нађу начине за остварење својих интереса. Њихов избор је, дакле, дозвољена нужност.⁷⁵ Први разлог за такву ситуацију безбедносне је природе и може се посматрати на три нивоа: глобалном, регионалном и локалном. На глобалном нивоу, удаљеност од подручја сукоба није гаранција безбедности у све повезанијем свету: глобални тероризам, који користи сваку пукотину безбедносног штита за своје опасно и рушилачко деловање, прети све већем броју земаља, а војни интервенционизам планетарног домета такође морају да узимају у обзир политичке елите малих земаља ако се двоуме у вези са сарадњом са Сједињеним Државама. На регионалном нивоу, наша држава не може једина да остане изван међународних безбедносних интеграција којима је обухваћен простор Балкана. Није реч о нашој жељи да не одскачемо од окружења, већ о тежњи да се успоставе корисни облици сарадње на свим пољима, па и у безбедности. Односи између народа Балкана, го-

⁷⁴ Александар Фатић, *исто*, стр. 2.

⁷⁵ Опширније: Илија Кајтез, наведена дела.

рући проблеми овог региона, успешно и трајно могу да се решавају, не као до сада – крвљу и гвожђем, дијалогом, сарадњом и удруженим отклањањем безбедносних изазова, ризика и претњи. На локалном нивоу, безбедносна интеграција ПзМ позитивно утиче на унутрашњу стабилност земље и има симболички значај прикључивања демократским друштвима, која своју безбедност сагледавају кроз безбедност појединца.

Други разлог је политички, и огледа се у прихватању партнерства као почетка европских интеграција. Приступање Европској унији и НАТО-у компатибилни су подухвати.⁷⁶ Поред спољнополитичког, ПзМ има значај и у унутрашњој политици земље, као компензација за неостварени брзи улазак у Европску унију. Али да би се приступило „Партнерству за мир“ потребно је да се испуне одређени услови:

– прво, режим треба да се оквалификује као демократски (тај услов наша земља испуњава, што је потврђено пријемом у Савет Европе);

– друго, неопходно је увођење цивилне контроле над оружаним снагама, што значи операционализацију демократских начела у том специфичном и за НАТО најважнијем домену. (Успостављање цивилног надзора над војском додатно је искомпликовано бројним аферама. Ипак, важни кораци су направљени у финансијској контроли војске и парламентарној контроли безбедносних структура, као и свођењем улоге генералштаба, као стручног органа у процесу одлучивања, на разумну меру. Успостављање потпуне контроле над војском биће могуће тек са битним променама цивилно-војних односа, за које је потребно време.);

– треће, подразумева се промена кадра у војсци, што није званични захтев Запада, али персоналне промене на кључним местима јасна су порука Београда да жели да прекине са политиком сукобљавања (Поздрављајући одлазак с дужности неких генерала, лорд Робертсон је навео још неке захтеве које СРЈ треба да испуни: повлачење тужби пред Међународним кривичним судом против земаља НАТО-а, потпуна сарадња са Међународним судом у Хагу, транспарентност односа са Републиком Српском према Дејтонском споразуму и подршка напорима међународне заједнице на Косову и Метохији).⁷⁷

Пре него што је Савезна влада донела одлуку о отпочињању процедуре за приступање Програму „Партнерства за мир“, СРЈ није имала формалну сарадњу са НАТО-ом, али присуство Савеза и његових партнера у БиХ, Македонији и на КиМ утицало је на стварање специфичне сарадње, засноване на Дејтонском споразуму, Војнотехничком

⁷⁶ ДИНФ-интеграције: Британски дипломата у интервјуу *Политици* – услови за улазак у НАТО /www. Info.gov.yu/савезна влада /стр. 1.

⁷⁷ *Одбрана*, 1. јануар 2006, стр 49.

споразуму из Куманова и Резолуцији 1244 Савета безбедности Уједињених нација. Фебруара 2003. договорен је Специјално скројени програм сарадње (*Special Tailored Cooperation Programme*), чиме је званично отпочела сарадња између СЦГ и НАТО-а пре решавања питања која су била препрека уласку у ПЗМ, а 19. јуна исте године Министарство спољних послова упутило је званичан захтев НАТО-у за пријем у тај програм. Представницима СЦГ омогућено је да учествују у одабраним активностима партнерства: одржани су бројни семинари, сачињени програми за учење енглеског језика за наше официре и за збрињавање вишка војног персонала, остварена је размена искустава и помоћ НАТО-а у реформи одбране, изведене су заједничке војне вежбе са снагама Румуније и Италије... Дошло је и до промене мишљења у јавности након изјава највиших званичника да ћемо морати „да се модернизујемо и будемо спремни за одбрану земље једнако колико и друге земље у Европи“⁷⁸ и њиховог одлучног става да „наш концепт одбране јесте концепт колективне безбедности“ и придруживања „међународним безбедносним интеграционим процесима“.⁷⁹ Од тада се бележи благо, али стабилно, повећање процента испитаника који се опредељују за окретање ка Западу.⁸⁰

Боравећи у Београду, Питер Рикетс, амбасадор Велике Британије при НАТО-у, изјавио је да би Србија „могла да уђе у Партнерство за мир... чим испуни једини преостали услов, односно свега неколико месеци, а можда и недеља по предаји генерала Ратка Младића Хашком трибуналу“.⁸¹ Дакле, није више тражен почетак сарадње са Трибуналом у Хагу, јер је та сарадња одавно почела, већ решавање једног, колико значајног и озбиљног, толико и спорног случаја. Амбасадор Француске Иг Перне наглашава да питање сарадње са Хашким трибуналом не треба схватити као захтев ЕУ или условљавање и понижавање Србије: „То није ни неки захтев, ни критеријум, нити покушај да се Србија понизи, већ начин да се уверимо да делимо исте вредности, и да се слажемо да желимо даље истим путем“.⁸²

Мада је српска јавност била убеђена да ће „Партнерство за мир“, „то дуго сневано предворје НАТО-а“,⁸³ остати сан све до остварења потпуне сарадње са Трибуналом у Хагу, на самиту у Риги шефови држава чланица НАТО-а одлучили су да у „Партнерство“ приме три земље западног Балкана: Босну и Херцеговину, Црну Гору и Републику Србију, и тако заокруже евроатлантски безбедносни простор. Том

⁷⁸ Д. Мићуновић, председник Већа грађана Скупштине СРЈ (*Војска*, бр. 565, 28. новембар 2002).

⁷⁹ Б. Тадић, тадашњи министар одбране, сада председник Републике Србије (*Војска*, бр. 593, 12. јун 2003).

⁸⁰ М. Тимотић, координатор пројеката у Центру за цивилно-војне односе (*Одбрана* 15. јануар 2006, стр. 13).

⁸¹ ДИИФ-интеграције: www.Info.gov.yu/савезна_влада/стр.1.

⁸² Интервју са г. Игом Пернеом / www.France.org.yu, стр. 2.

⁸³ *НИН*, 23. новембар 2006, стр. 27.

приликом је генерални секретар НАТО-а Јап де хоп Схефер изјавио да је приступање Србије „Партнерству за мир“ важан политички корак и да су савезници желели да пошаљу сигнал Србији да је сматрају важним играчем у региону, те да су заинтересовани за успостављање јаких веза са њом.⁸⁴ То, наравно, не значи да су заборављене преузете и још не реализоване међународне обавезе, што је децидно наведено у завршном документу самита. Потпуна сарадња са Хашким трибуналом више није услов за пријем у ПЗМ, него очекивање савезника који ће помно пратити све напоре у вези са тим.

Пријем Србије у „Партнерство за мир“, иако је првенствено резултат професионалности и реформског потенцијала у Војсци и Министарству одбране, поред војне, садржи политичку, економску и културну компоненту. Мада су улога и значај ПЗМ измењени од његовог оснивања до данас, интегрисање у евроатлантски безбедносни простор вишеструко ће користити нашој земљи.

Закључак

Глобализација се на различите начине приказује онима који имају велики утицај на збивања у свету и онима који те моћи немају. За прве, глобализација је процес неомеђеног ширења властитих идеала, вредности и погледа на свет уз огромну материјалну добит, војну надмоћ и политички утицај планетарног обима, и то процес у којем активно учествују. За оне друге, глобализација је процес који гвозденом нужношћу мења све што на кугли земаљској постоји, у којем ни те земље нису субјекти, већ објекти са мањом или већом способношћу прилагођавања. Али, тај процес се не одвија изван људских делатности. Планета се не мења неким природним или натприродним чудом – мењају је људи!

У политичко-војној равни, глобализација се дешава пре свега, захваљујући међународним интеграцијама и повећању значаја наднационалних организација. „Партнерство за мир“ је међународна интеграција држава опредељених за демократију и њене циљеве и вредности, под несумњивим вођством Сједињених Америчких Држава. Партнерство заиста значи сарадњу и изграђивање компатибилности са снагама НАТО-а и САД кроз сложен и динамичан процес реформи „са америчким ликом“. Али, тај програм није остао исти током тринаест година, колико постоји, због убрзане глобализације.

Прва велика промена догодила се када је НАТО умногоме преузео улогу Уједињених нација, те је постала могућа и оружана интервенција тог савеза без мандата Савета безбедности. „Партнерство за мир“ је тада чинило ширу коалицију која је НАТО-у стављала на располагање инфраструктуру и људство за интервенције и одржавање мира.

⁸⁴ *Одбрана*, 1. децембар 2006, стр. 3.

Друга велика промена изазвана је одлуком САД да на терористичке акције одговоре без икаквих уступака међународном праву, одобрења Уједињених нација и консензуса чланица Северноатлантског савеза. Земље – партнери постали су важни савезници у борби против тероризма и учесници у операцијама одржавања мира и обнове после оружане интервенције Америке. Учешће у коалицији вољних, предвођеној Сједињеним Државама, битно је утицало на промену безбедносне ситуације тих земаља, које се све чешће помињу као будуће мете терориста.

За земље Европе, ипак, „Партнерство за мир“ једини је безбедносни оквир и почетак даљих европских интеграција. Учешће у том програму симбол је трајне опредељености за прихватање универзалних вредности и заједничког пута са развијеним демократским земљама у будућност која је све мање извесна.